

УДК 323.15:930 (476)''1991/2017''

**ЭТНИЧНЫЯ СУПОЛЬНАСЦІ БЕЛАРУСІ Ў 1991–2017 ГАДАХ:
БЕЛАРУСКАЯ ГІСТАРЫЯГРАФІЯ****А.М. АБУХАВА****(Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы)**

Паказаны працэс фарміравання беларускай гістарыяграфіі, прысвечанай гісторыі этнічных супольнасцяў у Рэспубліцы Беларусь у 1991–2017 гг. Вызначаны асноўныя напрамкі ў вывучэнні праблемы, прааналізавана тэматыка даследаванняў у рамках кожнага напрамку. Найбольш вывучанымі аспектамі тэмы былі гісторыя польскай і яўрэйскай этнічных супольнасцяў Беларусі ў постсавецкі перыяд, развіццё адукацыі этнічных меншасцяў, гісторыя этнічных супольнасцяў Гродзеншчыны. Адзначана, што ў рамках кампаратыўнага напрамку даследчыкамі былі выяўлены асаблівасці рэалізацыі этнічнымі меншасцямі заканадаўча зацверджаных правоў на захаванне сваёй культурнай самабытнасці, таксама былі прапанаваны тыпалагізацыя і перыядызацыя грамадска-палітычнага жыцця і культурнай дзейнасці этнічных супольнасцяў. Зроблена выснова, што ў гістарыяграфіі праблема пераважалі працы, прадметам даследавання якіх была дзейнасць грамадскіх аб'яднанняў этнічных супольнасцяў, у той жа час адчуваўся недахоп работ на гісторыі мастацтва этнічных супольнасцяў, гісторыі палякаў, украінцаў і яўрэяў Беларусі ў канцы XX – пачатку XXI стст. на беларускай і рускай мовах.

Ключавыя словы: этнічныя супольнасці, гістарыяграфія, грамадскія аб'яднанні, рускія, палякі, яўрэі, украінцы, літоўцы, татары.

Уводзіны. Дэмакратызацыя грамадскага жыцця ў постсавецкі час абумовіла актывізацыю навуковых даследаванняў раней не распрацаваных тэм па гісторыі Беларусі, у тым ліку гісторыі этнічных супольнасцяў. Даследчыкаў цікавілі як храналагічна аддаленыя перыяды, так і разнастайныя аспекты жыцця этнічных супольнасцяў у 1990–2000-х гадах. На сённяшні момант у беларускай гістарычнай навуцы ўжо сфарміраваўся пэўны комплекс работ па праблеме, у сувязі з чым наспела неабходнасць сістэматызаваць атрыманыя вынікі даследаванняў, выявіць асноўныя тэматычныя напрамкі вывучэння тэмы, вызначыць ступень даследаванасці розных аспектаў гісторыі этнічных супольнасцяў Беларусі ў постсавецкі перыяд у айчынай гістарыяграфіі.

Даследаванняў, прысвечаных аналізу гістарыяграфіі гісторыі этнічных супольнасцяў у 1991–2017 гг., пакуль няма. Кароткі агляд прац па сучаснай гісторыі этнічных супольнасцяў дадзены І.А. Пушкіным у манаграфіі 2007 года выдання [1, с. 7–8], у 2008 годзе выйшаў яго артыкул, дзе асвятляліся падыходы ў айчынай гістарыяграфіі да вывучэння дзейнасці этнічных супольнасцяў Беларусі [2]. Больш поўны гістарыяграфічны аналіз становішча этнічных меншасцяў у Рэспубліцы Беларусь быў зроблены І.А. Пушкіным ва ўводзінах калектыўнай манаграфіі «Нацыянальны сегмент грамадзянскай супольнасці Рэспублікі Беларусь», якая выйшла ў 2015 г. [3, с. 9–18]. Беларускаю гістарыяграфію развіцця адукацыі этнічных меншасцяў Беларусі у 1990-х – пачатку XXI ст. прааналізавала Н.Л. Улейчык [4; 5]. Аналіз гістарыяграфіі культурнага развіцця этнічных супольнасцяў у 1991–2004 гг. быў зроблены ў кандыдацкай дысертацыі А.М. Макрушыч [6, л. 11–15].

Асноўная частка. Увесь комплекс навуковых прац па гісторыі этнічных супольнасцяў у 1991–2017 гг. можна падзяліць на *тры групы* згодна з асноўнай праблематыкай даследавання.

Да першай групы адносяцца навуковыя даследаванні, прысвечаныя *гісторыі адной этнічнай групы*, агульнай характарыстыцы яе становішча ў перыяд незалежнай Рэспублікі Беларусь ці вывучэнню асобных аспектаў грамадска-палітычнага ці культурнага жыцця.

Гісторыі *руускай этнічнай супольнасці* ў постсавецкі перыяд прысвечана невялікая колькасць навуковых прац. І. Левяш прааналізаваў вынікі сацыялагічнага апытання рускіх і беларусаў, якое прайшло ў чэрвені 1992 г., паказаўшы іх меркаванні наконт моўнай і міжнароднай палітыкі новастворанай Рэспублікі Беларусь [7]. У прыватнасці, 82,7% апытаных рускіх не лічылі сябе прадстаўнікамі нацыянальнай меншасці, 63,9% лічылі, што дзяржаўнымі мовамі ў краіне павінны быць руская і беларуская мовы [7, с. 141]. Да аналізу дэмаграфічных характарыстык рускіх Беларусі звярталіся Г.І. Каспяровіч [8], А.Ф. Смаленчук (у кантэксце вывучэння гісторыі рускай супольнасці на беларускіх землях) [9]. У 2010 г. выйшаў зборнік артыкулаў «Русские в Беларуси», дзе ў асобным раздзеле была прадстаўлена інфармацыя аб дзейнасці пяці рускіх грамадскіх аб'яднанняў рэспублікі [10, с. 231–244].

Да даследавання гісторыі *палякаў* Беларусі ў перыяд пасля 1991 г. даследчыкі звярнуліся ў 2000-х гг.: М. Гуменнік [11] і Т. Крышын [12] аналізавалі дзейнасць польскіх грамадскіх аб'яднанняў у 1990-х гг., аналізу дэмаграфічных характарыстык палякаў прысвечаны артыкул Д. Ліна і А. Парахневіча [13], куль-

турнае жыццё польскай этнічнай супольнасці ў канцы ХХ – пачатку ХХІ стст. разглядалася ў артыкуле А.М. Макрушыч [14]. У кантэксце вывучэння ўзаемаадносін Рэспублікі Беларусь з Польшчай у 1991–2004 гг. было прааналізавана становішча польскай супольнасці Беларусі ў кандыдацкай дысертацыі І.І. Дарняка [15]. Найбольш значнай працай па гісторыі польскай супольнасці ў Рэспубліцы Беларусь з’яўляецца манаграфія «Polskie odrodzenie na Białorusi 1988–2005», падрыхтаваная ў 2010 г. Т. Гавіным, дзеячам польскага грамадскага руху [16]. У ёй падрабязна асветлены разнастайныя аспекты грамадска-культурнай дзейнасці польскіх грамадскіх аб’яднанняў у канцы 1980-х – пачатку 2000-х гг. (узаемаадносін з уладнымі структурамі, развіццё польскай адукацыі, станаўленне адносін з польскімі арганізацыямі па дапамозе суайчыннікам і інш.).

Невялікая колькасць прац прысвечана гісторыі *ўкраінцаў* Беларусі. Г.Я. Калюжная ў пачатку 2000-х гг. падрыхтавала два артыкулы аб дзейнасці ўкраінскага грамадскага аб’яднання «Ватра», членам якога яна з’яўлялася [17, с. 372–375; 18], у далейшым гісторыя грамадска-культурнага жыцця ўкраінскай супольнасці Беларусі закраналася ў манаграфіі Д.В. Юрчака ў кантэксце вывучэння гісторыі беларуска-ўкраінскіх міждзяржаўных адносін [19].

Як і пры вывучэнні гісторыі палякаў і ўкраінцаў Беларусі, даследаванне сучаснага становішча беларускіх *яўрэяў* пачалося з аналізу дзейнасці яўрэйскіх грамадскіх аб’яднанняў (Э.Р. Іофе [20; 21], Н.В. Бурая [22]). Станаўленне яўрэйскай адукацыі асвятлялася ў артыкулах А. Гальперына [23], Э.Р. Іофе [24], аналіз дэмаграфічных характарыстык яўрэйскай супольнасці ў канцы ХХ ст. быў дадзены ў артыкуле Я. Разенблага і І. Яленскай [25]. Што датычыць манаграфічных даследаванняў, то Э.Р. Іофе ў 1999 г. была падрыхтавана праца «Джойнт в Беларусі», дзе ён паказаў ролю гэтай амерыканскай арганізацыі ў яўрэйскім культурным адраджэнні 1990-х гг. [26]. У 2012 г. выйшаў навукова-папулярны нарыс Л.М. Лыча «Яўрэйская культура Беларусі – яе агульны духоўны набытак» [27]. У дадзенай працы цэлы раздзел – «Ухабістымі шляхамі нацыянальна-культурнага адраджэння» – быў прысвечаны асэнсаванню асаблівасцяў і праблем культурнага развіцця яўрэяў Беларусі, больш увагі было нададзена перыяду канца 2000-х – пачатку 2010-х гг.

Вывучэнне фарміравання дыяспар *народаў з Каўказскага рэгіёну* ў Рэспубліцы Беларусь і іх сацыякультурнай адаптацыі ў краіне стала прадметам дысертацыйнага даследавання А.Н. Рагімава [28]. У 2014 г. выйшла манаграфія Б.А. Ганбарава, у якой усебакова асвятляліся жыццё і дзейнасць азербайджанскай дыяспары Беларусі ў 1989–2013 гг. [29]. Гродзенскі даследчык Н.С. Авеціян у 2015 г. падрыхтавала манаграфію аб армянскай дыяспары ў Беларусі [30], у якой разглядаліся сацыякультурнае жыццё і дэмаграфічныя характарыстыкі дадзенай этнічнай супольнасці. У далейшым яна працягнула працу над гісторыяй армянскай абшчыны Беларусі [31].

Гісторыю культурнага адраджэння *татараў* Беларусі ў канцы ХХ – пачатку ХХІ ст. вывучаў І.Б. Канапацкі [32, с. 10–14; 33; 34] і З.І. Канапацкая [35], гэтая праблема таксама была закранута ў манаграфіі Л.М. Лыча «Татары Беларусі на пераломе сацыяльна-палітычных эпох (ХХ – пачатак ХХІ ст.)» [36]. Усе вышэйпералічаныя даследчыкі звярталіся да гісторыі беларускіх татараў мясцовага паходжання, якія гуртаваліся вакол мусульманскіх абшчын і грамадскага аб’яднання «Зікр уль-Кітаб». Дзейнасці грамадскага аб’яднання «Татаро-башкірскае культурнае наследие «Чишма», створанага татарамі, што прыехалі ў Беларусь у савецкі і постсавецкі час, быў прысвечаны артыкул, змешчаны ў зборніку «Рускія ў Беларусі» [10, с. 243–244].

Іншыя этнічныя супольнасці былі меншыя па колькасці прадстаўнікоў і не так актыўна публічна праяўлялі сябе, таму ім прысвечана невялікая колькасць прац. Асаблівасці этнакультурнай адаптацыі і інтэграцыі ў грамадства беларускіх цыганоў былі разгледжаны ў артыкуле І. Чаквіна і В. Бартош [37]. Грамадска-культурная дзейнасць літоўцаў Беларусі напрыканцы ХХ – пачатку ХХІ стст. была каратка ахарактарызавана ў кандыдацкай дысертацыі Ю.І. Внуковіча, прысвечанай этналагічнаму аналізу літоўскай этнічнай групы Беларусі [38]. Дзейнасць грамадскіх аб’яднанняў латышоў і літоўцаў прааналізаваў І.А. Пушкін [39]. Карэйскія традыцыі і грамадска-культурная дзейнасць карэйцаў Беларусі асвятляліся ў кнізе С.І. Тэна [40], культурнае адраджэнне немцаў Беларусі прааналізавала Т. Горбач [41].

Другім накірункам даследаванняў стала **кампартатыўнае даследаванне гісторыі этнічных супольнасцяў**. Вывучэнне грамадска-палітычнага і культурнага жыцця (ці іх асобных аспектаў) адразу некалькіх этнічных супольнасцяў дазваляла вызначыць агульнае і асаблівае ў сацыякультурным развіцці апошніх, выявіць прычыны ўзнікнення адрозненняў і падабенстваў.

Развіццё адукацыі этнічных супольнасцяў разглядалася ў артыкулах В.Ф. Касовіч [42, с. 161–169], С.А. Яцкевіча [43, с. 35–37; 44, с. 11–19], В.П. Паўлоўскай [42, с. 153–160], А.М. Абухавай [45]. Вывучэнне дэмаграфічных характарыстык этнічных супольнасцяў Беларусі актывізавалася пасля публікацыі матэрыялаў першага перапісу насельніцтва Рэспублікі Беларусь 1999 г. Абапіраючыся на дадзеныя матэрыялы, А.Ф. Смаленчук і Л.П. Шахоцька праналізавалі трансфармацыю этнічнай структуры насельніцтва Беларусі ў першае дзесяцігоддзе незалежнасці краіны [46; 47]. Выкарыстанне матэрыялаў Другога перапісу насельніцтва Рэспублікі Беларусь 2009 г. дазволіла Л.П. Шахоцька паказаць дынаміку колькаснага складу і змены ў іншых дэмаграфічных паказчыках этнічных супольнасцяў краіны за апошнія 20 год [48].

Увагу даследчыкаў прыцягнула гісторыя фестывалю нацыянальных культур, якія ў 2000-х гг. сталі самымі маштабнымі культурна-масавымі мерапрыемствамі ў краіне з удзелам салістаў і самадзейных калектываў этнічных меншасцяў. У 2009 г. выйшаў артыкул А.М. Макрушыч, прысвечаны гэтай тэме [49], у 2014 г. І.А. Паповым быў падрыхтаваны раздел пра гісторыю фестывалю нацыянальных культур у складзе калектывнай манаграфіі «Этнокультурные процессы Гродненского Понеманья в прошлом и настоящем» [50, с. 389–406], у 2016 г. сціслую характарыстыку гэтых культурных мерапрыемстваў даў І.А. Змітровіч [51].

У 2007 г. выйшла манаграфія І.А. Пушкіна «Нацыянальныя супольнасці Беларусі: грамадска-палітычная і культурная-асветніцкая дзейнасць 1990–2005 гг.» [1]. Аўтар прааналізаваў палітыка-прававыя ўмовы ўдзелу этнічных меншасцяў у грамадска-культурным жыцці Беларусі і ацаніў іх як ў цэлым спрыяльныя [1, с. 27]. Другі раздел манаграфіі быў прысвечаны характарыстыцы палітыкі беларускіх улад у адносінах да этнічных супольнасцяў Беларусі [1, с. 70–120]. Уласна гісторыю этнічных меншасцяў у 1990–2005 гг. І.А. Пушкін аналізаваў па двух напрамках. У трэцяй главе былі паказаны асаблівасці колькаснага складу і рассялення, гісторыя стварэння, мэты і дзейнасць грамадскіх аб'яднанняў найбольш шматлікіх этнічных супольнасцяў (усяго каля 20) у 1990-х – пачатку 2000-х гг. [1, с. 121–160]. Аўтар прыйшоў да высноў, што найбольш актыўнымі з'яўляліся яўрэйскія і польскія грамадскія арганізацыі, асноўным напрамкам работы ўсіх грамадскіх аб'яднанняў быў культурна-асветніцкі [1, с. 180]. У чацвёртай главе І.А. Пушкін разглядаў дзейнасць грамадскіх аб'яднанняў этнічных супольнасцяў асобна ў кожным з рэгіёнаў Беларусі ў 2001–2006 гг., у выніку былі зроблены высновы аб больш нізкім узроўні актыўнасці этнічных супольнасцяў на ўсходзе краіны, асабліва на Гомельшчыне. Таксама навукоўцам былі прааналізаваны праявы экстрэмізму на этнічнай глебе, што мелі месца ў краіне ў вывучаемы перыяд [1, с. 161–174].

Аналізу культурна-асветніцкай дзейнасці этнічных супольнасцяў Беларусі ў 1991–2004 г. была прысвечана кандыдацкая дысертацыя А.М. Макрушыч [6]. Аўтар вызначыла асноўныя напрамкі культурна-асветніцкай дзейнасці: асветніцкі, мастацкі і інфармацыйны, праналізавала асаблівасці іх рэалізацыі этнічнымі супольнасцямі, ахарактарызавала ўдзел ў гэтым працэсе беларускіх улад і краін паходжання. Аўтар прыйшла да высноў, што найбольшая колькасць этнічных супольнасцяў займалася ў 1991–2004 гг. развіццём мастацкай самадзейнасці, што было абумоўлена значнай дзяржаўнай падтрымкай дадзенага напрамку, рэалізаваць свае адукацыйныя ініцыятывы найбольш паспяхова змаглі палякі і літоўцы (усяго у гэты перыяд існавалі адукацыйныя праекты 14 этнічных супольнасцяў), а найменшая актыўнасць этнічных супольнасцяў назіралася ў рэалізацыі інфармацыйнага напрамку з-за праблем з фінансавымі сродкамі.

У 2015 годзе выйшла з друку калектывная манаграфія выкладчыкаў Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта харчавання «Нацыянальны сегмент грамадзянскай супольнасці Рэспублікі Беларусь», першы раздел якой – «Нацыянальныя супольнасці ў Рэспубліцы Беларусь» – быў напісаны гісторыкам І.А. Пушкіным [3, с. 29–167]. У параўнанні з папярэдняй манаграфіяй яго ж аўтарства ў дадзеным даследаванні была пашырана крыніцазнаўчая і гістарыяграфічная база. Аўтарам быў прааналізаваны нацыянальны склад насельніцтва Рэспублікі Беларусь з 1926 па 2009 гады, вызначны фактары, якія ўплывалі на фарміраванне спакойных і талерантных адносін у этнічнай сферы краіны. Становішча этнічных супольнасцяў у Рэспубліцы Беларусь аналізавалася І.А. Пушкіным па схеме, падобнай да выкарыстанай у яго манаграфіі 2007 г. выдання: асобна разглядалася статутная дзейнасць грамадскіх арганізацый этнічных супольнасцяў у 1990-х – 2000-х гг., былі паказаны іх ўзаемаадносінны з уладамі [3, с. 87–138], дадаткова былі вызначаны рэгіянальныя асаблівасці ў працы этнічных грамадскіх арганізацый у 2000–2010 гг. [3, с. 138–152]. Даследчык вылучыў тры этапы ў грамадска-палітычным і культурным жыцці этнічных супольнасцяў (1991–1995 гг., 1996–2000 гг. і пачатак 2000-х гг. – сённяшні час), крытэрыем перыядызацыі была ступень актыўнасці этнічных супольнасцяў у публічнай прасторы і асаблівасці палітыкі дзяржаўных органаў у гэтай сферы [3, с. 152]. І.А. Пушкіным адзначалася змяншэнне актыўнасці этнічных супольнасцяў пасля 1999 г., былі вызначаны прычыны такой з'явы. Аўтар разглядаў не толькі станоўчы вопыт рэалізацыі заканадаўча вызначаных праў этнічных супольнасцяў, але апісаў выпадкі непаразуменняў у стасунках з уладамі, складанасці інтэграцыі ў грамадства цыганоў [3, с. 154–166].

Пэўную навуковую цікавасць уяўляе навукова-папулярнае выданне «Кто живёт в Беларуси», якое ў 2012 г. было падрыхтавана вучонымі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы [52]. У ім была прадстаўлена інфармацыя аб матэрыяльнай і духоўнай культуры, моўнай сітуацыі і дэмаграфічных працэсах беларусаў і больш чым 15 этнічных супольнасцяў Беларусі (рускіх, украінцаў, палякаў, яўрэяў, літоўцаў і інш.). Аўтарамі разглядалася гісторыя з'яўлення і рассялення этнічных супольнасцяў на Беларусі, сцісла ахарактарызавалася дзейнасць створаных імі грамадскіх аб'яднанняў у перыяд пасля 1991 г. [52].

Яшчэ адным накірункам даследаванняў стала вывучэнне *рэгіянальнай гісторыі этнічных супольнасцяў* у Рэспубліцы Беларусь у канцы 1980-х – пачатку XXI ст. Вялікая колькасць навуковых

артыкулаў прысвечана даследаванню дзейнасці этнічных грамадскіх аб'яднанняў: Гродзеншчыны (польскіх – Д.А. Крывашэй [53], украінскіх і татарскіх – В.В. Шейбак [54; 55], яўрэйскіх – А.С. Рамашэўская [56], літоўскіх – Н.Л. Улейчык [57]), Магілёўшчыны (І.А. Пушкін [58; 59]), Віцебшчыны (А.А. Крумплеўская [60]). Высокая актыўнасць этнічных супольнасцяў Гродзеншчыны ў справе развіцця адукацыі абумовіла цікавасць да дадзенай тэмы мясцовых навукоўцаў М.Я. Калацэй і Н.Л. Улейчык [17, с. 331–335; 61–63], Т.А. Івановай [64]. Разнастайныя аспекты гісторыі этнічных меншасцяў гродзенскага рэгіёну ў постсавецкі перыяд прааналізаваны ў артыкулах В.В. Шэйбака (гісторыя этнакультурных аб'яднанняў гродзенскага рэгіёну ў 1988–2013 гг. [50, с. 327–360]), С.Л. Сакумы (гісторыя в'етнамскай абшчыны Гродна [50, с. 361–368]) і Н.С. Бункевіч (асабліваасці матэрыяльнай культуры азербайджанцаў, грузін і армян Гродзеншчыны [50, с. 369–388]), якія змешчаны ў выданні «Этнокультурные процессы Гродненского Помесья в прошлом и настоящем» [50]. У 2016 г. калектывам беларускіх этнолагаў была падрыхтавана праца «Этнокультурные процессы Центральной Беларусі в прошлом и настоящем», у якой былі ахарактарызаваны асноўныя вехі гістарычнага развіцця этнічных супольнасцяў гэтага рэгіёну ў XX – пачатку XXI стст., прааналізаваны асабліваасці адаптацыі асоб з Сярэдняй Азіі ў Беларусі [65, с. 463–497].

Заклучэнне. Айчынная гістарыяграфія гісторыі этнічных супольнасцяў Беларусі ў постсавецкі перыяд уключае ў сябе розныя па падыходах, праблематыцы і аб'ёму працы. Навуковую цікавасць для даследчыкаў уяўлялі тры этнічныя супольнасці, што займаліся публічнай грамадскай дзейнасцю, стваралі суполкі і таварыствы. Гэта абумовіла перавагу ў гістарыяграфіі праблемы навуковых работ, прадметам даследавання якіх была дзейнасць грамадскіх аб'яднанняў этнічных супольнасцяў, у першую чаргу вывучаўся яе культурна-асветніцкі напрамак. Гісторыя асобных этнічных супольнасцяў Беларусі ў постсавецкі перыяд у большасці навуковых прац вывучалася ў кантэксце больш шырокай навуковай праблемы, асноўную ўвагу даследчыкаў прыцягнула тэма культурнага адраджэння палякаў, яўрэяў і татар у Рэспубліцы Беларусь. Сярод іншых тэм досыць актыўна вывучалася развіццё адукацыі этнічных меншасцяў Беларусі, гісторыя фестываляў нацыянальных культур, сацыялэмаграфічныя характарыстыкі этнічных супольнасцяў. У межах кампаратыўнага напрамку даследчыкамі былі вызначаны асабліваасці рэалізацыі этнічнымі меншасцямі заканадаўча зацверджаных правоў на захаванне сваёй культурнай самабытнасці, прапанаваны тыпалагізацыя і перыядызацыя грамадска-палітычнага жыцця і культурнай дзейнасці этнічных супольнасцяў. Найбольш плённа ў гэтым накірунку працаваў магілёўскі гісторык І.А. Пушкін. У 2010-я гг. узрасла цікавасць навукоўцаў да рэгіянальнага аспекту гісторыі этнічных супольнасцяў, найбольш актыўна вывучалася найноўшая этнакультурная гісторыя Гродзеншчыны. Разам з тым у айчынай гістарыяграфіі не хапала даследаванняў, прысвечаных развіццю мастацтва этнічных супольнасцяў, прац па гісторыі палякаў, украінцаў, яўрэяў Беларусі канца XX – пачатку XXI стст. На рускай і беларускай мовах.

ЛІТАРАТУРА

1. Пушкін, І.А. Нацыянальныя супольнасці Беларусі: грамадска-палітычная і культурна-асветніцкая дзейнасць (1990–2005 гг.) / І.А. Пушкін. – Магілёў, 2007. – 203 с.
2. Пушкін, І.А. Дзейнасць нацыянальных меншасцей Беларусі (1990–2005 гг.) у айчынай гістарыяграфіі / І.А. Пушкін // Гістарыяграфія гісторыі Беларусі, новай і навейшай гісторыі краін Еўропы і ЗША : матэрыялы Рэсп. навук.-тэарэт. канф., Мінск, 28 сак. 2008 г. : у 2 ч. / Бел. дзярж. пед. ун-т ; рэдкал.: А.І. Андрала [і інш.]. – Мінск, 2008. – Ч. 2. Гістарыяграфія новай і навейшай гісторыі краін Еўропы і ЗША: даследаванні, праблемы, пошукі. – С. 151–152.
3. Нацыянальны сегмент грамадзянскай супольнасці Рэспублікі Беларусь / І.А. Пушкін [і інш.] ; М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Магіл. дзярж. ун-т харчавання. – Магілёў : МДУХ, 2015. – 335 с.
4. Улейчык, Н.Л. Национальное образование этнических меньшинств в Беларуси в 90-е гг. XX в. в отечественной историографии / Н.Л. Улейчык // Гістарыяграфія гісторыі Беларусі, новай і навейшай гісторыі краін Еўропы і ЗША : матэрыялы рэсп. нав.-тэарэт. канф., Мінск, 28 сак. 2008 г. : у 2 ч. / Беларус. дзярж. пед. ун-т ; рэд. А.І. Андарала [і інш.]. – Мінск. 2008. – Ч. 2. Гістарыяграфія новай і навейшай гісторыі краін Еўропы і ЗША : даследаванні, праблемы, пошукі. – С. 146–148.
5. Улейчык, Н.Л. Польское образование в Беларуси в 90-е годы XX – начале XXI вв. в белорусской историографии / Н.Л. Улейчык // История Польши в историографической традиции XIX – начале XX вв. : материалы междунар. науч. конф., Гродно, 29–30 октября 2009 г. / Гродн. гос. ун-т ; под общ. ред. Т.Т. Кручковского. – Гродно, 2011. – С. 231–236.
6. Макрушыч, А.М. Культурна-асветніцкая дзейнасць этнічных супольнасцяў у Рэспубліцы Беларусь (1991–2004 гг.) : дыс. ... канд. гіст. навук : 07.00.02 / А.М. Макрушыч. – Гродна, 2012. – 138 л.
7. Левяш, И. Русские в Беларуси: дома или в гостях? / И. Левяш // Социс. – 1994. – № 8–9. – С. 139–142.
8. Каспяровіч, Г.І. Рускія ў Беларусі (дэмаграфічны аспект) / Г.І. Каспяровіч // Нацыянальная палітыка і міжнацыянальныя адносіны на Беларусі ў XX ст. : зб. навук. арт. / Беларус. дзярж. пед. ун-т імя М. Танка, Фонд фундамент. даслед. Рэсп. Беларусь ; пад агул. рэд. А.М. Мацко, М.К. Сакалова. – Мінск, 1997. – С. 67–81.
9. Смаленчук, А. Рускія ў Беларусі [Электронны рэсурс] / А. Смаленчук // Kamunikat : Беларуская Інтэрнэт-бібліятэка. – Рэжым доступа: <http://www.kamunikat.org/7982.html>. – Дата доступа: 31.10.2010.

10. Русские в Беларуси / сост. А.Н. Андреев. – Минск : Макбел, 2010. – 255 с.: ил.
11. Gumennik, M. Polskie odrodzenie narodowe na Białorusi w latach 1988–1998 / M. Gumennik // Шлях да ўзаемнасці : матэрыялы Дзесятай Міжнар. навук. канф., Гродна-Мір, 24–25 кастр. 2002 г. : у 2 ч. / Кам. па справах рэлігій і нацыянальнасцей пры Савеце Міністраў Рэсп. Беларусь [і інш.] ; пад рэд. С. Мусіенкі, І. Крэня. – Гродна, 2004. – Ч. 2. – С. 288–294.
12. Kryczyń, T. Działalność zjednoczenia społecznego «Polska Macierz szkolna» na rzecz promocji kultury na Białorusi / T. Kryczyń // Шлях да ўзаемнасці : матэрыялы Дзесятай Міжнар. навук. канф., Гродна-Мір, 24–25 кастр. 2002 г. / Гродз. дзярж. ун-т ; пад рэд. С. Мусіенка. – Гродна, 2004. – Ч. 1. – С. 165–172.
13. Лин, Д. Поляки в Беларуси: демографический очерк / Д. Лин, А. Парахневич // Шлях да ўзаемнасці : матэрыялы XIV Міжнар. навук. канф., Гродна, 26–27 кастр. 2006 г. / Гродз. дзярж. ун-т ; пад рэд. С. Мусіенкі, І. Крэня — Гродна, 2007. – С. 320–324.
14. Макрушыч, А.М. Культурнае жыццё польскай этнічнай супольнасці ў Беларусі ў канцы XX – пачатку XXI стст. / А.М. Макрушыч // Шлях да ўзаемнасці : матэрыялы XX міжнар. навук. канф., Гродна, 23–24 кастр. 2014 г. / рэдкал.: Я. Панькоў [і інш.]. – Минск : БудМедыяПраект, 2015. – С. 312–316.
15. Дорняк, И.И. Белорусско-польское экономическое и культурное сотрудничество в 1991–2004 гг. : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / И.И. Дорняк. – Гродно, 2010. – 160 л.
16. Gawin, T. Polskie odrodzenie na Białorusi 1988–2005 / T. Gawin / Wyszka Szkoła Administracji Publicznej im. S. Staszica. – Białystok, 2010. – 406 s.
17. Этнічныя супольнасці ў Беларусі : гісторыя і сучаснасць : матэрыялы навук. канф., Минск, 6–7 снеж. 2001 г. / Ін-т гісторыі НАН Беларусі ; рэдкал.: У.І. Навіцкі (гал. рэд.) [і інш.]. – Минск, 2001. – 387 с.
18. Каложна, Г.Я. Діяльнасць білорускага грамадскага аб'яднання украінців «Вагра» по відроджэнню і збережэнню мовы, культуры і народнай творчасці украінців Білорусі / Г.Я. Каложна // Беларусь–Украіна: гістарычны вопыт узаемаадносін : матэрыялы Міжнар. навук. канф., Минск, 18–19 сак. 2003 г. / Ін-т гісторыі НАН Беларусі [і інш.] ; рэдкал.: У.І. Навіцкі (гал. рэд.) [і інш.]. – Минск, 2004. – С. 387–393.
19. Юрчак, Д.В. Беларусь – Украина: 20 лет межгосударственных отношений / Д.В. Юрчак. – Витебск : ВГУ, 2009. – 279 с.
20. Иоффе Э. Деятельность Белорусского объединения еврейских организаций и общин по укреплению национального согласия / Э. Иоффе // Технология политики. Гражданское и национальное согласие – первооснова консолидации белорусского общества : материалы Междунар. науч. конф., Минск, 8–9 февр. 1995 г. / редкол.: В.А. Бобков [и др.]. – Минск : Право и экономика, 1995. – С. 259–264.
21. Иофе, Э. Яўрэй на Беларусі / Э. Иофе // Роднае слова. – 2005. – № 1. – С. 97–100.
22. Бурая, Н.В. Напрамкі дзейнасці яўрэйскіх арганізацый Беларусі на сучасным этапе развіцця / Н.В. Бурая // Этнасоцыяльныя і конфэсійныя працэсы в современном обществе : материалы Междунар. науч. конф., Гродно, 8–9 дек. 2005 г. / Ком. по делам религий и национальностей при Совете Министров Респ. Беларусь [и др.] ; отв. ред. М.А. Можейко. – Гродно, 2006. – С.191–193.
23. Гальперын, А. Стан і тэндэнцыі развіцця яўрэйскай адукацыі (Беларусь у кантэксце дзяржаў былога СССР) / А. Гальперын // Беларусіка=Albaruthenica / Міжнар. асац. беларусістаў, Нац. навук.-асвет. цэнтр імя Ф. Скарыны ; рэд. В. Рагойша [і інш.]. – Минск : Навука і тэхніка, 1995. – Кн. 4 : Яўрэйская культура Беларусі і яе ўзаемадзеянне з беларускай і іншымі культурамі. – С. 157–159.
24. Иофе, Э.Р. Пачатак адраджэння яўрэйскай вышэйшай адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь [Электронны ресурс] / Э.Р. Иофе // Матэрыялы по еврейской истории на русском и белорусском языках. – Режим доступа: <http://alexandersimoukov.narod.ru/jewhistory.htm>. – Дата доступа: 11.08.2011.
25. Розенблат, Е. Динамика численности и расселения белорусских евреев в XX в. / Е. Розенблат, И. Еленская // Demoskop weekly [Электронная версия бюллетеня «Население и общество»]. – 2003. – № 105–106. – Режим доступа: <http://demoscope.ru/weekly/2003/0105/analit03.php>. – Дата доступа: 11.12.2008.
26. Иоффе, Э. Джойнт в Беларуси / Э. Иоффе, Б. Мельцер. – Минск : Мэджик Бук, 1999. – 94 с.
27. Лыч, Л.М. Яўрэйская культура Беларусі – яе агульны духоўны набытак / Л.М. Лыч. – Минск, 2012. – 121 с.
28. Рагимов, А.Н. Миграции и особенности адаптации этнических групп народов Кавказа в Республике Беларусь в конце XX— начале XXI вв. : автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.07 / А.Н. Рагимов ; Ин-т искусствovedения, этнографии и фольклора им. К. Крапивы НАН Беларуси. – Минск, 2009. – 24 с.
29. Ганбаров, Б.А. Азербайджанская диаспора в Республике Беларусь : организационная структура, социально-экономическое положение и основные направления деятельности (1989–2013 гг.) / Б.А. Ганбаров. – Минск, 2014. – 291 с.
30. Аветян, Н.С. Армянская диаспора в Республике Беларусь. Социокультурные и социодемографические характеристики / Н.С. Аветян. – Saarbruchen : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2015. – 165 с.
31. Аветян, Н.С. Особенности социокультурной адаптации армянской национальной диаспоры и ее интеграции в белорусское общество / Н.С. Аветян // Весн. Гродз. дзярж. ун-та імя Янкі Купалы. Сер. 1, Гісторыя. Філасофія. Паліталогія. Сацыялогія. – 2016. – Т. 6, № 3. – С. 108–116.
32. Нацыянальная адукацыя : тэат. зб. навук. прац. Шостаі Міжнар. навук. канф., Брэст, 1–3 крас. 1998 г. / Міжнар. акадэмія вывучэння нац. меншасцяў ; нав. рэд. С.А.Яцкевіч. – Брэст, 1998. – Кн. IX. Адукацыя дыяспар. – 118 с.
33. Канапацкі, І. Татары-мусульмане ў Беларусі / І. Канапацкі // Беларус. гіст. часопіс. – 2004. – № 7. – С. 40–46.
34. Канапацкі, І. 3 гісторыі мусульманскай адукацыі татараў у Беларусі / І. Канапацкі // Гісторыя: праблемы выкладання. – 2005. – № 6. – С. 3–8.
35. Канапацкая, З.И. Положение татар-мусульман в Беларуси в XX — нач. XXI в.: национально-религиозное возрождение / З.И. Канапацкая // Культура мира среди религий : доклады Междунар. науч. конф., Минск, 30 нояб. 2015 г. / под ред. А.М. Можейко. – Минск : БГУКИ, 2016. – С. 101—105.

36. Лыч, Л. Татары Беларуси на пераломках сацыяльна-палітычных эпох (XX – пачатак XXI ст.) / Л. Лыч. – Мінск : Кнігазбор, 2007. – 76 с.
37. Чаквін, И.В. Цыгане в Беларуси. Особенности этнокультурной адаптации и социокультурной интеграции / Чаквін И.В., Бартош О.Э. // Пытанні мастацтвазнаўства, этналогіі і фалькларыстыкі : зб. арт. / НАН Беларусі, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы. – Мінск. – 2008. – Вып. 4. – С. 448–454.
38. Внуковіч, Ю.І. Літоўская этнічная група Рэспублікі Беларусь : аўтарэф. дыс.... канд. гіст. навук : 07.00.07 / Ю.І. Внуковіч ; Ін-т маст-ва, этнаграфіі і фальклору ім. К. Крапівы НАН Беларусі. – Мінск, 2008. – 20 с.
39. Пушкін, І.А. Грамадскія аб'яднанні балтамоўнага насельніцтва ў навейшай гісторыі Беларусі / І.А. Пушкін // История. Философия. Политика. Право : науч. тр. препод. гум. дисц. / Могил. гос. ун-т продовольствия. – Могилев, 2011–2013. – Вып. 3. – С. 97–102.
40. Тен, С.И. Корейцы Беларуси : истоки, традиции, современность : научно-популярный очерк / С.И. Тен ; ред. С.А. Яцкевич. – Минск, 1997. – 80 с.
41. Горбач, Т. К вопросу о судьбах немцев Беларуси : возрождение немецкой культуры (90-е гг. XX в.). / Т. Горбач // Беларуская – 22. Нацыянальныя пытанні : матэрыялы III міжнар. кангрэсу беларусістаў «Беларуская культура ў дыялогу цывілізацый», Мінск, 21–25 мая, 4–7 снежня 2000 г. – Мінск, 2001. – С. 159–163.
42. Нацыянальная палітыка і міжнацыянальныя адносіны на Беларусі ў XX ст. : зб. навук. арт. / Беларус. дзярж. пед. ун-т імя М. Танка, Фонд фундамент. даслед. Рэсп. Беларусь ; пад агул. рэд. А.М. Мацко, М.К. Сакалова. – Мінск, 1997. – 170 с.
43. Нацыянальная адукацыя : гісторыя, сучаснасць, перспектывы : тэмац. зб. матэрыялаў Міжнар. навук.-практ. канф., Брэст, 3–4 крас. 1995 г. / Брэст. аб'яднанне рэгіян. арг-цыі «Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына»» ; навук. рэд. С.А. Яцкевіч. – Брэст, 1995. – Зб. 1. – 55 с.
44. Нацыянальная адукацыя : матэрыялы Міжнар. навук. канф., Брэст, 3–4 чэрв. 1997 г. / Рэсп. цэнтр нац. культур [і інш.] ; навук. рэд. С.А. Яцкевіч. – Брэст, 1997. – Кн. 8 : Нацыянальная адукацыя беларуска-польска-літоўскага сумежжа. – 50 с.
45. Абухава, А.М. Развіццё адукацыі этнічных супольнасцяў Беларусі ў 1991–2004 гадах / А.М. Абухава // Вестн. Полес. гос. ун-та. – 2015. – № 1. – С. 3–10.
46. Смаленчук, А. Нацыянальная структура насельніцтва Беларусі ў XX ст. [Электронны рэсурс] / А. Смаленчук // Беларусь у XX стагоддзі : зб. навук. Прац. – 2002. – Вып. 1. – Рэжым доступу: <http://www.homoliber.org/ru/xx/xx010119.html>. – Дата доступу: 24.04.2009.
47. Шахотько, Л.П. Этноязыковый состав населения Белоруссии / Л.П. Шахотько, Д.Н. Куделка // Demoskop weekly [Электронная версия бюллетеня «Население и общество»]. – 2003 – № 97–98. – Режим доступа: <http://www.demoscope.ru/weekly/2003/097/analit01.php>. – Дата доступу: 18.12.2011.
48. Шахотько, Л.П. Динамика численности и структуры населения Беларуси / Л.П. Шахотько // Основные вызовы демографической безопасности: сходства и различия в Молдове и Беларуси / отв. ред. Г.А. Палади, Л.П. Шахотько, О.Е. Гагауз. – Кишинёв : Штиинца, 2010. – С. 39–66.
49. Макрушич, Е.Н. Фестивали национальных культур / Е.Н. Макрушич // Этносоциум и межнациональная культура. – 2009. – № 3. – С. 224–230.
50. Этнокультурные процессы Гродненского Помеманья в прошлом и настоящем / Ин-т искусствovedения, этнографіі і фольклора ім. К. Крапівы НАН Беларусі ; редкол.: Л.В. Ракова, А.В. Гурко, А.В. Гурко. – Мінск : Беларус. навука, 2014. – 447 с.
51. Змитрович, И.О. Республиканские фестивали национальных культур как современный формат динамичного межнационального взаимодействия в Беларуси / И.О. Змитрович // Першы міжнародны навуковы кангрэс беларускай культуры : зб. матэрыялаў, Мінск, 5–6 мая 2016 г. – Мінск : Права і эканоміка, 2016. – С. 539–542.
52. Кто живет в Беларуси / А.В. Гурко [и др.] ; Ин-т искусствovedения, этнографіі і фольклора ім. К. Крапівы НАН Беларусі. – Мінск : Беларус. навука, 2012. – 799 с.
53. Крывашэй, Д.А. Дзейнасць Саюза палякаў Беларусі на Гродзеншчыне (1990–1996 гг.) / Д.А. Крывашэй // Этнасацыяльныя і культурныя працэсы ў заходнім рэгіёне Беларусі : гісторыя і сучаснасць : матэрыялы рэсп. навук. канф., Гродна, 5–6 снеж. 1997 г. / Гродз. дзярж. ун-т ; пад рэд. І.П. Крэня. – Гродна, 1998. – С. 274–277.
54. Шейбак, В.В. Украинское объединение «Барвинок» в г. Гродно / В.В. Шейбак // Навуковая спадчына Яўстафія Тышкевіча (да 200-годдзя са дня нараджэння) : матэрыялы Міжнар. навук. канф., Лагойск, 18 крас. 2014 г. / укл.: А.Г. Алфёрава, Ю.С. Пракоф'ева, С.Л. Сакума. – Мінск, 2014. – С. 127–132.
55. Шейбак, В.В. Формирование и деятельность гродненского татарского общественного объединения (конец 1980-х – 1990-е гг.) / В.В. Шейбак // Традыцыі і сучасны стан культуры і мастацтва : матэрыялы Міжнарод. навук.-практ. канф., Мінск, 28–29 ліст. 2013 г. : у 2 ч. / рэдкал.: А.І. Лакотка (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Права і эканоміка, 2014. – Ч. 2 – С. 189–194.
56. Ромашевская, А.С. Еврейские общественные объединения в Гродненской области в 1990–2000-е гг. / А.С. Ромашевская // Европа : актуальные проблемы этнокультуры. История и культура Беларуси : материалы IX Междунар. науч.-теор. конф., Минск, 10–11 ноября 2016 г. / редкол.: А.В. Касович (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2016. – С. 90–93.
57. Улейчик, Н.Л. Литовские национальные общественные объединения Гродненской области в 2000-е годы / Н.Л. Улейчик // Европа : актуальные проблемы этнокультуры. История и культура Беларуси : материалы IX Междунар. науч.-теор. конф., Минск, 10–11 ноября 2016 г. / редкол.: А.В. Касович (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2016. – С. 114–118.
58. Пушкін, І.А. Дзейнасць нацыянальных грамадскіх аб'яднанняў у Магілёўскай вобласці / І.А. Пушкін // Социальное знание и белорусское общество : материалы Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 3–4 дек. 2009 г. / Ин-т социологии НАН Беларусі ; редкол.: И.В. Котляров (гл.ред.) [и др.]. – Минск, 2009. – С. 278–283.

59. Пушкін, І.А. Дзейнасць грамадскіх арганізацый нацыянальных супольнасцей Магілёўскага рэгіёна (1990–2008 гг.) / І.А. Пушкін // Регионалистика : сб. науч. тр. / Гродн. гос. ун-т ; редкол.: Н.И. Богдан [и др.]. – Гродно, 2012. – Вып. 3. – С. 167–183.
60. Крумплевская, А.А. К вопросу о развитии национально-культурных объединений в Витебской области в конце 1980-х годов – начале XXI в. / А.А. Крумплевская // Пытанні мастацтвазнаўства, этналогіі і фалькларыстыкі : зб. арт. / Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы НАН Беларусі. – Мінск. – 2016. – Вып. 21. – С. 201–207.
61. Колоцей, М.Я. Национальное образование национальных меньшинств на Гродненщине в конце 80-х–90-е гг. XX в. / М.Я. Колоцей, Н.Л. Улейчик // Этнасацыяльныя і культурныя працэсы ў заходнім рэгіёне Беларусі : гісторыя і сучаснасць : матэрыялы рэсп. навук. канф., Гродна, 5–6 снеж. 1997 г. / Гродз. дзярж. ун-т ; пад рэд. І.П. Крэня – Гродна, 1998. – С. 303–308.
62. Колоцей, М.Я. Развитие национального образования этнических меньшинств на Гродненщине в 1990-е – начале 2000-х годов / М.Я. Колоцей, Н.Л. Улейчик // Весн. Гродз. дзярж. ун-та імя Янкі Купалы. Сер. 1, Гісторыя. Філасофія. Паліталогія. Сацыялогія. – 2010. – № 1. – С. 58–64.
63. Улейчик, Н.Л. Польское национальное образование на белорусско-польско-литовском пограничье / Н.Л. Улейчик // Традиции духовной и материальной культуры пограничья : сб. материалов Междунар. науч. конф., Брест, 15–16 нояб. 2016 г. / под ред. А.Н. Вабищевича. – Брест, 2017. – С. 246–252.
64. Иванова, Т.А. Этнічная сітуацыя на Гродзеншчыне і развіццё нацыянальных школ (1990–2000 гг.) / Т.А. Иванова // Этнасоцыяльныя і конфэсійныя працэсы ў сучасным грамадстве : матэрыялы Междунар. науч. канф., Гродно, 8–9 дек. 2005 г. / Ком. по делам религий и национальностей при Совете Министров Респ. Беларусь [и др.] ; отв. ред. М.А. Можейко. – Гродно, 2006. – С. 345–347.
65. Этнокультурные процессы Центральной Беларуси в прошлом и настоящем / Ин-т искусствоведения, этнографии и фольклора им. К. Крапивы НАН Беларусі ; науч. ред. А.В. Гурко. – Минск : Беларус. навука, 2016. – 539 с.

Пасмуніў 19.09.2018

THE ETHNIC COMMUNITIES OF BELARUS IN 1991–2017 YEARS: THE BELARUSIAN HISTORIOGRAPHY

A. ABUKHAVA

The process of forming the Belarusian historiography, dedicated to the history of ethnic communities in the Republic of Belarus in 1991-2017, is shown in the article. The main directions in the study of the problem are determined, the subjects of research within each direction are analyzed. The most studied aspects of the theme were the history of the Polish and Jewish ethnic communities of Belarus in the post-Soviet period, the development of education of ethnic minorities, the history of ethnic communities in Grodno region. It was shown that within the comparative direction the researchers had revealed the peculiarities of the realization of the legally established rights of ethnic minorities to preserve their cultural identity, the typology and periodization of socio-political life and cultural activity of ethnic communities were also proposed. It is concluded that the research works whose subject was the activity of public associations of ethnic communities were dominated in the historiography, while at the same time there was a lack of works on the history of the art of ethnic communities, the history of Poles, Ukrainians and Jews of Belarus in the end of XX – beginning of XXI centuries on Belarusian and Russian languages.

Keywords: ethnic communities, Belarus, public associations, Russians, Poles, Jews, Ukrainians, Lithuanians, Tatars, historiography.